

- 2003. – № 5–6; Козак В.В. Дніпро потребує турботи // *Техніка АПК*. – 2001. – № 7–9; Романенко В.Д. *Водные ресурсы Днепра и его экологическое состояние* // *Гидробиологический журнал*. – Т. 34. – 1998. – № 2; Поташик С.І., Тимченко В.М. *Ще раз про дніпровський каскад водосховищ* // *Енергетика и электрификация*. – 2003. – № 5.
25. Полищук В., Багнюк В. *Екологічні наслідки тоталітаризму в Україні: що робити* // *Визвольний шлях*. – 1998 (срудень); Шибко В.Я. *Екологія і політика*. – К., 1991; Борейко В.В. *Белые пятна природоохраны*. – К., 2003; Васюта О.А., Васюта С.І., Філіпчук Г.Г. *Екологічна політика: національні та глобальні реалії: У 4 т.* – Т. 2. – Чернівці, 2004.
26. Васюта С.І. *Радянський екоцид в Україні: історичні витоки, труднощі подолання*. – Тернопіль, 2000.
27. Чабаненко В.А. *Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник*. – Запоріжжя, 1999.
28. Жаров В. *«Нема Дніпра, одна вода осталась...»* // *Выбор*. – 1991. – № 11; Ковальчук Л. *Киевское море: там, где сейчас лежит радиоактивный ил, прежде было 52 села* // *Сегодня*. – 2002. – 25 марта; Литвин А. *Утоплене село* // *Інформаційний бюлетень*. – 2003. – 17 липня; Сушко К. *Гибель Гилей* // *Суббота плюс*. – 2001. – 18–24 января; Шульга А. *Море чи людське горе?* // *Вісті*. – 1996. – 3 лютого.

Gorlo N.V. The construction of the Dnieper hydro cascade in the 1950–70th years: the modern historiography. The article is devoted to the analysis of modern publications about the history of the Dnieper hydro cascade construction and consequences of this hydraulic engineering works. Taking into account the interdisciplinary nature of the problem were researched the concepts of representatives as historical so other sciences.

Key words: historiography, Dnieper hydro cascade, hydropower building

О. О. Івченко

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ 1953–1959 рр.: СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті розглядаються історіографічні аспекти соціально-економічних змін в українському селі 1953–1959 рр. Відзначено процес звільнення українських вчених від радянських стандартів у висвітленні державної аграрної політики. Визначаються особливості й характерні риси історіографічного процесу в цілому.

Ключові слова: сучасна історіографія, соціально-економічні перетворення, селянство, аграрна політика

Розвиток сільськогосподарського виробництва є надзвичайно важливою складовою економічного поступу держави. На сьогодні важливим залишається вирішення актуальних проблем економічного та соціального розвитку на селі. Відповідно, звернення до історичного досвіду допомагає не лише усвідомити складні інтеграційно-господарські процеси минулого, але й зробити висновки задля подолання викликів сучасності. У цьому контексті світова економічна криза ставить перед українською державою складні завдання на здатність продуктивно, а головне – соціально-орієнтовано розвивати сільське господарство.

Період 1953–1959 рр. щодо студювань розвитку українського села поки ще не став предметом окремого історіографічного дослідження. Хоча в сільському господарстві Радянської України цього етапу мали місце значні структурні зміни, результатом яких стало швидке піднесення виробництва, підвищення добробуту, рівня й якості життя сільського населення. Так, період 1954–1958 рр. сучасні українські історики О. Завальнюк та І. Рибак вважають «найпродуктивнішим у сільському господарстві, після 1922–1926 рр.» [1, 181]. Більшість науковців загалом погоджуються, що 1950-ті рр.

в історії сільського господарства стали часом найвищого розквіту останнього за доби СРСР [2]. Метою цієї статті є аналіз доробку сучасних українських та зарубіжних науковців, які студіювали проблематику соціально-економічних перетворень в українському селі 1953–1959 рр.

У 1990-х рр., після проголошення Україною незалежності, в історіографії почалися складні процеси переосмислення власного історичного досвіду та історіописання, а історична наука поступово відходила від заідеологізованої марксистсько-ленінської концепції історичного розвитку. Після розпаду СРСР намітився і розвиток нових світоглядних і проблемно-тематичних орієнтирів, які сьогодні стали основоположними. Зокрема це плюралізм думок, відмова від тенденційності, а також застосування новітніх історіографічних підходів і методології. Останнє стало можливим, завдяки ознайомленню українських істориків зі здобутками світової історіографії, з якої вітчизняні дослідники перейняли теорії повсякденності, модернізації, тоталітаризму.

Певним дороговказом для сучасних українських істориків, які досліджують питання соціально-економічної історії українського села доби хрущовської «відлиги», стали ґрунтовні публікації В. Литвина [3–4], В. Барана [5–6], П. Панченка [7], С. Кульчицького [8–9]. Їхні праці відзначаються глибиною творчого аналізу та важливістю висновків у контексті творення реальної моделі історії українського села 1953–1959 рр. Теоретичні узагальнення згаданих дослідників значною мірою стали аксіоматичними та використовуються багатьма науковцями більш вузького тематичного спрямування.

Для сучасної української історіографії характерним залишається студювання різних аспектів соціально-економічного розвитку українського села досліджуваного періоду. Так, соціально-побутові умови проживання на селі з 1953–1959 рр. були проаналізовані в монографіях І. Рибак та Л. Ковпака [10–11]. Створення нової для виробничо-професійної та соціальної структур села верстви – виробничої інтелігенції, розкрив у спеціальній монографії О. Нікілієв [12]. Черкаська дослідниця І. Лубко також проаналізувала зміни в сільському господарстві України часів правління М. Хрущова, зокрема стан матеріально-технічного забезпечення колгоспів, прослідкувала зрушення в матеріальному становищі селянства, реконструювала процес зміни обчислення й обсяги оплати праці колгоспників [13]. Реформи в організації сільського господарства України 1953–1959 рр., зокрема укрупнення колгоспів, втілення ідеї агроміст, колгоспно-радгоспна система, стали предметом дослідження І. Романюка [14].

Своєрідним підсумком сучасної історіографії досліджуваної проблеми стало видання нарисів двохомотної «Історії українського селянства» (2006 р.) [15]. Сімнадцятий розділ другого тому, написаний спільно В. Даниленком та І. Романюком, присвячений історії українського села доби реформ М. Хрущова [16]. У цій та інших працях застарілі підходи та стереотипи радянської історіографії були подолані остаточно. 2010 р. побачила світ ґрунтовна колективна монографія, написана вченими Інституту історії України НАНУ, – «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» [17]. Вона стала результатом опрацювання оригінальних джерел, більшість з яких вперше були введені до наукового обігу. Автори монографії проаналізували основні параметри соціальної стратифікації соціуму українців, в тому числі селянства першої половини 1950-х рр. Так, соціально історію повоєнного українського суспільства, досліджену українською та англійською історіографіями, у

31. Мерль Ш. Реформа, ошибочная по своей концепции: заметки к истории аграрной политики при Хрущеве и Брежнев / Пер. с нем. // Проблемы всемирной истории. – СПб., 2000.

Ivchenko A.A. The social-economic transformation in the Ukrainian village during the 1953–1959th years: the modern historiography. In the article is considered the historiographic aspects of socio-economic changes in the Ukrainian village in the 1953–1959th years. In the article is denoted the process of the Ukrainian scientists' release from the Soviet standards in the elucidation of the state agrarian policy. Are determined the peculiarities and characteristic features of the historiographic process in generally.

Key words: modern historiography, socio-economic changes, peasantry, agrarian policy

Я. А. Федоренко

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Статтю присвячено висвітленню сучасних історіографічних здобутків у вивченні соціально-економічних та суспільно-політичних перетворень в українському селі періоду незалежності.

Ключові слова: землеробство, фермерство, екологічна безпека, історіографія

Сучасний етап розвитку нашої держави вимагає збільшення уваги керівництва до соціально-економічних та суспільно-політичних проблем села. Для поліпшення економічного і соціального клімату в сільській місцевості має бути розроблена стратегія розвитку, яка спиралася б на правові та соціально-економічні механізми, врахувала помилки і досягнення попередніх спроб реформування аграрного сектору. Звідси, виникає об'єктивна необхідність дослідити попередні напрацювання в цій галузі. До того ж у вітчизняній історіографії відсутні публікації, в яких би комплексно розглядалася зазначена проблема. Тому автор ставить за мету розглянути історіографічний доробок процесу суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень українського села у 1991–2012 рр.

Окремі питання, пов'язані із розвитком сільської місцевості цікавлять багатьох сучасних науковців, тому вітчизняну історіографію можна поділити на декілька частин, залежно від тих суспільно-політичних та соціально-економічних категорій, які розглядав певний автор. Так, до першої групи належать роботи авторів, котрі досліджували загальний стан українського села періоду незалежності. З цього погляду досить цінними є колективні фундаментальні праці сучасних істориків-аграрників [1–2], де охарактеризовано розвиток аграрного сектору у незалежній Україні. Вагомий внесок у висвітлення проблеми належить таким науковцям, як П. Панченко, Л. Беренштейн, А. Стахневич, С. Живора [3]. Важливою є також праця І. Рибачка, присвячена соціальній інфраструктурі українського села початку 1990-х рр. [4]. Слід відзначити і монографію С. Падалки, де проаналізовані етносоціальні процеси в сучасному українському селі [5].

До другої групи можна віднести праці авторів, котрі розглядали проблеми становлення сучасної системи аграрного виробництва. Мова йде про дослідження А. Данкевича [6], І. Михасюка, Є. Майовця [7], П. Саблука [8], Л. Паламарчука, А. Тихонова [9], В. Трегобчука [10], А. Третяка [11], М. Федорова [12], О. Шебаніної [13], П. Юхименка [14]. Завдяки їм можна відстежити проблеми переходу сільськогосподарської галузі на рейки ринкової економіки.

Третю групу складають студії сучасних проблем сільськогосподарської екології. Так, у роботах В. Макушко, Д. Мельничук, В. Вальвас [15], В. Круть, Г. Фесенко, Н. Шиколь [16], О. Царенка [17] та О. Мордвінова [18] висвітлені специфічні екологічні проблеми аграрної сфери. Особливий інтерес у дослідників цього напрямку викликає натуралізація сільського господарства та екологічний аспект її ведення, що відобразилося в працях Я. Олійника [19], В. Боголюбова [20], В. Сайка [21], О. Созінова [22], Л. Сокол, Т. Стефановської [25], Є. Милованова [24]. Ці автори характеризують агро-сферу України, акцентуючи увагу на впровадженні екологічної продукції в Україні. Окремі аспекти органічного землеробства вивчають економісти, екологи, зокрема М. Кобець [25], М. Шикюла [26], В. Кисіль [27] та ін., а от історики поки ще не аналізували цю альтернативну форму господарювання.

Четверту – найбільшу – групу історичних досліджень становлять роботи, присвячені соціальним та суспільним трансформаціям аграрного сектору України за часи незалежності, а відтак, література, присвячена цій проблематиці, є досить різноманітною. З нових наукових позицій питання соціального складу селян сучасного етапу вивчають А. Шатохін [28], М. Вівчарик, В. Капелюшний [29]. Особливості етносоціальних і демографічних змін на регіональному рівні висвітлено в дисертаціях М. Зана [30], Г. Панчука [31], В. Хвоста [32], Л. Панасюка [33]. Організаційно-методичні засади реформування соціальної сфери села та, пов'язані з ним, аспекти відображено у роботах О. Бугуцького [34] та К. Якуби [35]. Зайнятість сільського населення України за умов кризи, етнодемографічні аспекти міграції, ситуація на ринку праці стали предметом наукового пошуку О. Хомри [36]. Заходи протидії демографічній кризі в Україні визначені В. Стешенком [37].

Чимало новітніх розвідок присвячено проблемам фермерства. Так, В. Дієсперов [38] пропонує зосередити увагу на всебічному вдосконаленні внутрігосподарських відносин у функціонуючих КСП. Його опонент І. Жовтанюк [39] вважає основним фактором прискорення модернізації сільського господарства саме формування нових виробничих структур підприємницького типу в агропродовольчій сфері. О. Мордвінов [40] слушно зауважував, що для реалізації переваг фермерських господарств потрібне сприятливе економічне середовище і надійна державна підтримка. В. Рубаник зробив спробу проаналізувати всі «за» і «проти» формування фермерства і дійшов висновку, що «істина повинна бути десь посередині» [41]. Про доцільність існування фермерства як конкурентоздатної форми господарювання в багатокладній українській економіці висловлюється А. Берлач [42]. З аналізом розвитку підприємницької форми господарювання виступили і відомі економісти-аграрники О. Онищенко і В. Юрчишин [43]. Певний інтерес становить теоретичний аналіз процесу реформування аграрного сектора економіки і формування приватних господарств, здійснений у ряді публікацій А. Гальчинського [44]. Дослідженням правового становища фермерського господарства займаються науковці-юристи: Н. Титова [45], О. Погрібний, Н. Оніщенко, Т. Проценко, П. Кулинич [46], М. Долинська [47] та ін.

Серед істориків одним із перших торкнувся проблеми становлення фермерства на сучасному етапі В. Ядуха. Аналізуючи хід реформування АПК, він вказав на основні причини гальмування розвитку нового, перспективного господарського укладу, навів переконливі приклади продуктивного господарювання фермерських господарств [48]. Регіональні особливості